УДК 330.341
JEL F63, G21

Альошина І.В., аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Досліджено особливості прояву конкурентоспроможності банківських фінансових інститутів України за показниками концентрації, економічної ефективності та фінансової стійкості банківської системи. Конкурентоспроможна банківська система України є необхідною умовою її інтеграції у європейський простір з метою отримання позитивних ефектів та мінімізації ризиків від даного процесу.

Проведено порівняльний аналіз індикаторів конкурентоспроможності банківської системи України та країн ЄС з метою виявлення основних загроз і можливостей, що впливають на ефективність її фінансової системи та економічне зростання в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: *банківська система, фінансовий розвиток, концентрація банківської системи, ефективність банківської системи, фінансова стійкість.*

Постановка проблеми. Існує великий масив доказів того, що фінансові інститути та фінансові ринки мають потужний вплив на економічний розвиток, усунення бідності та економічну стабільність. При хорошій роботі фінансової системи зростає економіка, проте її несправність може сповільнити економічне зростання, кидати більше людей за межу бідності та дестабілізувати економіку [13]. Зростаючі інтеграційні процеси банківського сектора змінили характер конкуренції банків, змушуючи їх вести конкурентну боротьбу на національному і на міжнародному ринках. Виходячи із нових кризових умов в Україні роль національного фінансового ринку ще більше підсилюється, адже його ефективна діяльність є однією із базових умов інтеграції у європейський простір з метою отримання позитивних ефектів та мінімізації ризиків від даного процесу. Тому одним із ключових завдань уряду має стати забезпечення стабільності та ефективності функціонування фінансової системи України, здатної створити необхідні умови для економічного зростання та бути конкурентною на міжнародній арені у довгостроковому періоді.

Аналіз останніх публікацій. Питанням ефективної роботи фінансових ринків та інститутів, їхнього впливу на економічний розвиток присвячені роботи іноземних науковців Р. Левіна, Т. Бека, Г. Габбарда, а також вітчизняних науковців В. Базилевича, А. Гальчинського, З. Луцишин, А. Румянцева, А. Філіпенка, І. Лютого, регулювання та нагляду фінансового сектору економіки – С. Науменкової, В. Міщенка, А. Незнамової, М. Савлука. Різноманітними аспектами аналізу банківської діяльності та банківського регулювання присвячені публікації Світового Банку, Європейського Центрального банку, Міжнародного валютного фонду, Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Невирішені частини проблеми. За складних внутрішніх умов існує необхідність у дослідженні особливостей прояву конкурентоспроможності банківської системи

України та їхнього впливу на її економічний розвиток в умовах європейської інтеграції з метою виявлення загроз та можливостей.

Метою статті є виявлення факторів функціонування банківської системи України, які здатні призвести до фінансового розвитку як фактора забезпечення економічного зростання країни в умовах європейської інтеграції у довгостроковому періоді.

Результати дослідження. Спеціалісти ЄЦБ визначають фінансову систему як сукупність ринків, посередників та інфраструктури, за допомогою яких домогосподарства, корпорації і держава отримують фонди для своєї діяльності та інвестують свої заощадження, а їхнє співвідношення визначає структуру такої системи [1, с.22]. На основі узагальнення існуючих теорій результативності фінансової системи виводять наступні рівні її аналізу [1, с.22-23]: I «Обумовлюючі» елементи фінансової системи (conditioning elements of financial system) – фундаментальні елементи, що не швидко змінюються, їх сприймають як заданими; II Результативність економіки в цілому (performance of the economy as a whole) – досягнення стандартних економічних цілей (зростання, цінова стабільність); III Результативність фінансової системи (performance of financial system) – показує як добре інформація виражається у цінах цінних паперів чи обсягах сек'юритизації. Виходячи із цього, фінансовий розвиток визначається як процес, завдяки якому зміни обумовлюючих умов фінансового ринку перетворюються на фінансову та економічну ефективність [1, с.36]. Більш ширше визначення фінансового розвитку дає Світовий Банк як поліпшення якості з п'яти основних фінансових функцій, фінансові інститути та ринки в усьому світі помітно відрізняються від того, наскільки добре вони виконують дані функції [2, с.18].

Одним із факторів підсилення міжнародної конкурентоспроможності країни є вдосконалення фінансового ринку (фінансовий розвиток), що забезпечує продуктивне розміщення ресурсів у країні на стадії її розвитку на основі ефективності. ВЕФ визначає фінансовий розвиток як фактори, політика та інститути, що створюють умови ефективного фінансового посередництва та ринків, які поглиблюють та розширюють доступ до капіталу і фінансових послуг, така комбінація забезпечує органічний вимір рівня розвитку фінансового ринку [3, с.3-4].

А тому проаналізуємо особливості прояву конкурентоспроможності банківської системи Україна за допомогою наступних індикаторів:

1) Показники концентрації банківської системи України (показують залежність конкурентоспроможності від рівня концентрації ринку): за результатами виміру банківської конкуренції за індексом HHI можна виділити наступні фази динаміки рівнів концентрації банківської системи України (див.рис.1.):

I до 2002р. – різке падіння HHI до рівня 406 внаслідок пожвавлення конкуренції через переформатування структури ринку (ліквідація, злиття і поглинання, зростання частки приватних банків);

II 2002-2008рр. – поступове зниження HHI до рівня 374 внаслідок ще більшого пожвавлення конкуренції завдяки розвитку роздрібного банкінгу та приходу іноземного капіталу до банків, посилення ринкових позицій банків (максимальна кількість банків за період 182);

ІІІ 2008-2013рр. – посилення концентрації ННІ до рівня 517 через хвилю ліквідації банків та посилення позицій лідерів ринку в результаті кризи;

ІV з 2014р. по сьогодні – прискорення темпів концентрації ринку внаслідок трансформації та очищення банківської системи від неконкурентоспроможних банків (закриття 96 банків). У результаті даних процесів станом на 01.01.2018 показник ННІ досягнув свого максимального рівня 1188, проте незважаючи на це ринок все одно вважається конкурентним адже ННІ<1500.

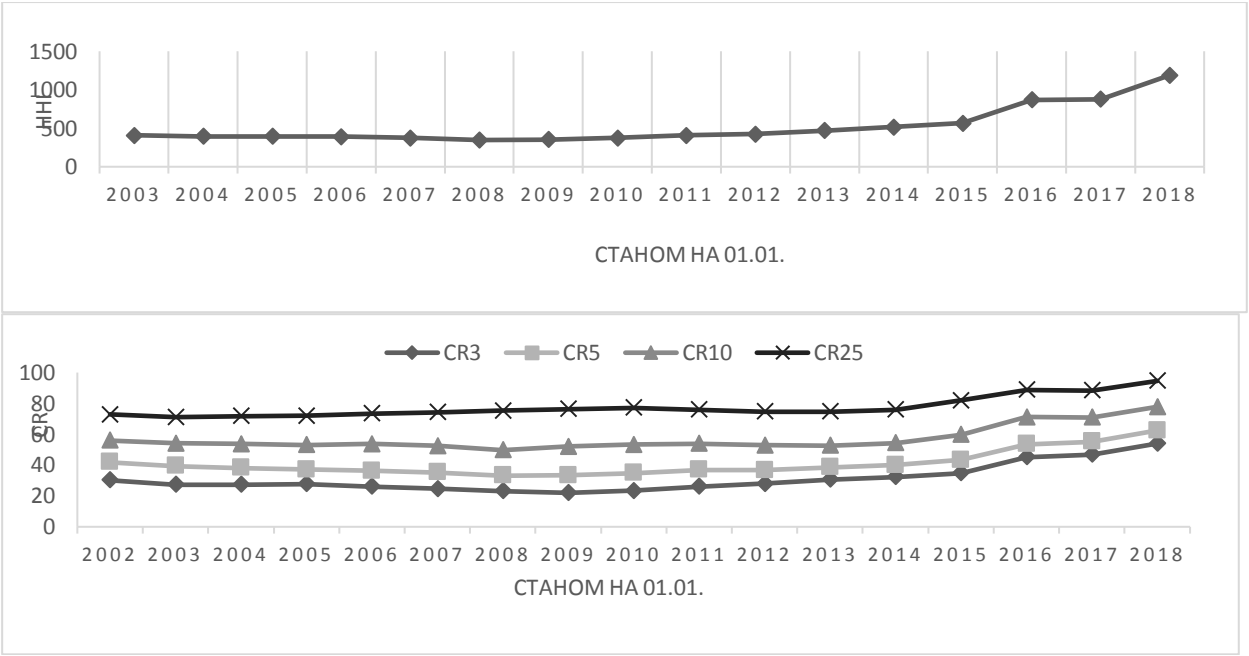

Рис. 1. Динаміка показників концентрації ННІ та CR за активами банківської системи України з 01.01.2002 по 01.01.2018

Джерело: складено та розраховано автором за даними [4]

Аналогічні тренди зниження та посилення концентрації ринку до та після 2008р. підтверджують простіші показники концентрації 3, 5, 10 та 25 найбільших банків ринку України (див.рис.1.).

Таблиця 1.

Порівняння динаміки концентрації активів банківської системи України та країн ЄС, Єврозони

Дата	Україна		Країни ЄС		Країни Єврозони	
	ННІ	CR5	ННІ	CR5	ННІ	CR5
01.01.2002	452	41,8	506	37,8	544	39,1
01.01.2003	406	39,4	521	38,3	553	39,4
01.01.2004	395	38,1	549	39,8	581	40,5
01.01.2005	395	37,2	569	40,2	600	40,5
01.01.2006	389	36,2	614	42,6	640	42,8
01.01.2007	373	35,3	592	41,5	634	43,1
01.01.2008	347	33,1	596	45,2	659	44,4
01.01.2009	354	33,3	648	44	676	44
01.01.2010	375	34,8	629	44	649	44
01.01.2011	407	36,8	669	47	688	47

01.01.2012	426	36,6	685	47	710	47
01.01.2013	471	38,6	662	47	677	47
01.01.2014	517	40,0	674	47	689	47
01.01.2015	565	43,4	692	47	730	48
01.01.2016	867	53,6	677	46	720	48
01.01.2017	876	55,2	661	46	697	48
Середнє за період	**540**	**41,4**	**666**	**46**	**693**	**47**
Мінімум	**354**	**33,3**	**629**	**44**	**649**	**44**
Максимум	**876**	**55,2**	**692**	**47**	**730**	**48**

*Джерело: с*кладено та розраховано автором за даними [5, с.81; 6, с.36; 7, с.50]

Більше того, до 2008р. спостерігається збільшення різниці між CR25 та CR10, що вказує на посилення позицій «середніх» банків. А вже з 2008р. спостерігається зменшення різниці між CR25 та CR10, що вказує на посилення позицій великих банків. Так, станом на 01.01.2018р. зафіксовані максимальні значення CR3=54%, CR5=62,5%, CR10=77,8%, CR25=94,5%, що говорить про те, що майже 95% ринку належить 25м банкам, більше того 62,5% ринку належить 5ом великим банкам.

Для визначення наскільки концентрованим є банківський ринок України порівняно із країнами ЄС потрібно порівняти розраховані значення із даними країн ЄС.

Так, згідно рис.2., підвищений рівень концентрації притаманний саме тим країнам, де здійснюються процеси реструктуризації: Естонії, Греції, Литві, Словаччині, Словенії, а показники України наближені саме до таких країн. Таким чином, можна зробити висновок, що консолідація банківського ринку України останніми роками внаслідок підвищення вимог до капіталізації не призвела до обмеження конкуренції на ньому, а стала альтернативою банкрутствам та є загальною європейською тенденцією для збільшення фінансового потенціалу та зниження індивідуальних ризиків банків.

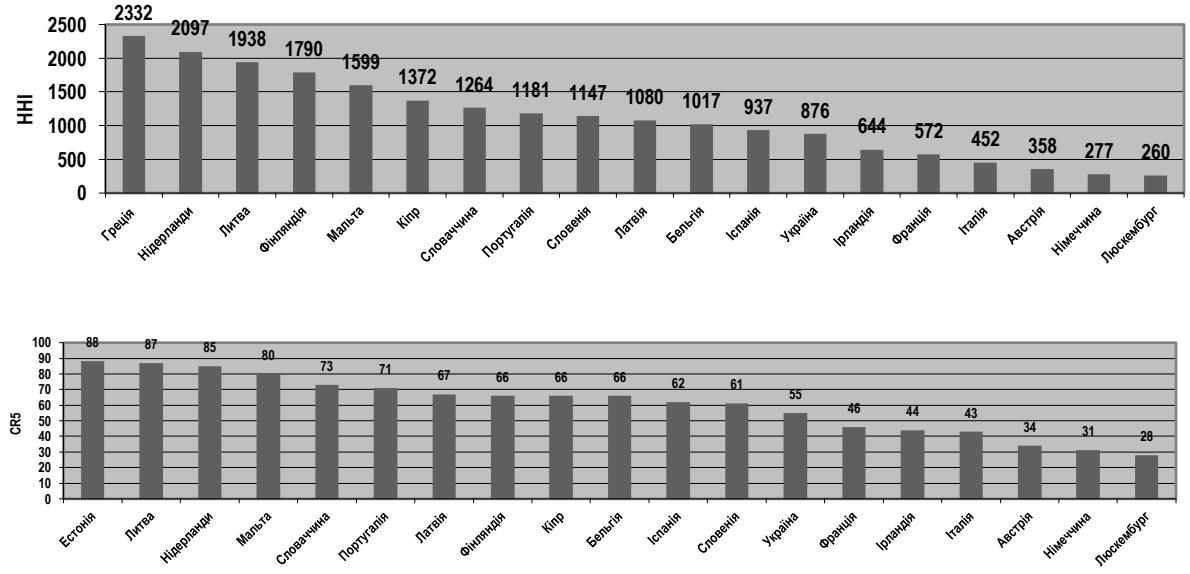

Рис. 2. Порівняння рівня концентрації банківських систем України та країн Європи за показником HHI та CR5 за 2016 р.

Джерело: складено автором за даними [8, с.81]

2) Показники ефективності банківської системи (показують результати ефективної діяльності – вияв конкурентоспроможності): з метою комплексно аналізу ефективності діяльності банків необхідно перш за все оцінити адекватність зростання активів та капіталу. Так, згідно табл.2., з 2007р. незважаючи на початок фінансової кризи відбулось значне нарощення активів та власного капіталу банків майже у 4 рази. Більше того, з 2004р. по 2013р. спостерігається поступове збільшення частки власного капіталу у активах з 13% до 15%, а після – зменшення до 8%, що призвело до збільшення мультиплікатора капіталу до рівня 12,14 у 2018р.

Таблиця 2.

Показники економічної ефективності банківської системи України

Показник	2004	2007	2010	2013	2014	2015	2016	2017	січ-тр. 2018
Балансові показники (середня арифметична залишків на початок і кінець періоду), млн.грн.									
Середні активи	117 291	469 788	907 767	1 202 344	1 297 113	1 284 644	1 263 651	1 571 197	1 875 013
Середній власний капітал	15 652	56 072	128 966	181 398	170 331	121 488	109 794	141 019	154 438
Частка власного капіталу у активах	13%	12%	14%	15%	13%	9%	9%	9%	8%
Загальні показники ефективності									
Мультиплікатор капіталу	7,49	8,38	7,04	6,63	7,62	10,57	11,51	11,14	12,14
Чиста маржа прибутку	6,3%	9,7%	-9,5%	0,9%	-25,2%	-33,4%	-83,6%	-14,9%	16,4%
Коефіцієнт ефективності	81,8 %	79,7 %	109,5 %	99,1%	125,2%	133,4%	183,6%	114,9%	83,6%
Коефіцієнт використання доходів	17,1 %	14,5 %	15,1%	14,0%	16,2%	15,5%	15,1%	11,3%	4,2%
Співвідношення витрат до активів	13,9 %	11,6 %	16,5%	13,9%	20,3%	20,7%	27,7%	13,0%	3,5%
Коефіцієнт дієздатності	69,0 %	63,7 %	138,2 %	115,2%	174,1%	276,0%	310,4%	144,5%	80,8%
Рентабельність власного капіталу (ROE)	8,1%	11,8 %	-10,1%	0,8%	-31,1%	-54,8%	-145,2%	-18,8%	8,3%
Рентабельність активів (ROA)	1,1%	1,4%	-1,4%	0,1%	-4,1%	-5,2%	-12,6%	-1,7%	0,7%
Коефіцієнт доходності активів (ROS)	6,3%	9,7%	-9,5%	0,9%	-25,2%	-33,4%	-83,6%	-14,9%	16,4%
Показники операційної ефективності									
Чиста процентна маржа	4,9%	4,7%	5,7%	4,1%	-5,3%	0,0%	3,5%	3,4%	1,5%
Чиста непроцентна маржа	-1,8%	-1,8%	-7,2%	-4,0%	1,2%	-5,2%	-16,1%	-5,1%	-0,8%
Чиста операційна маржа	4,6%	4,2%	3,6%	2,6%	3,7%	0,7%	3,3%	2,6%	1,1%

*Джерело: с*кладено та розраховано автором за даними [4]

У 2009-2011рр. та 2014-2017рр. витрати банківської системи перевищили доходи внаслідок кризових явищ, що призвело до її збиткової діяльності. Так, у 2004-2008рр. коефіцієнт ефективності (співвідношення загальних витрат до доходів) становив 82-74%, що свідчить про високу дохідність банківського бізнесу на той час порівняно із країнами Європи, де даний коефіцієнт не перевищує 70%. Проте вже у 2009р. зросла процентна маржа, що знизила ефективність банківської діяльності та призвела до збитків. Так, найбільших збитків банківська система понесла в 2016р., проте внаслідок регуляторних дій НБУ та очищення банківської системи від неплатоспроможних банків за результатами січня-травня 2018р. банківська система отримала прибуток за рахунок зниження процентної маржі до 1,5%, що покращило коефіцієнт ефективності досягнувши 84%. Проте високим залишається рівень витрат банків і вартість кредитів. Так, співвідношення процентних доходів і витрат протягом 2004-2018 рр. було на рівні 157-201%, а загальних доходів і витрат – 120-134%, тобто доходи значно перевищували витрати банків на залучення ресурсів (у роки, коли було отримано чистий прибуток), а економіка отримувала дорогі ресурси.

Аналіз показників рентабельності показав, що можна виділити наступні фази розвитку, які відрізняються спрямованістю і інтенсивністю розвитку (див.табл.2.):

I Докризовий період до 2009р.: висока рентабельність капіталу на рівні 7,7-12,2%, висока рентабельність активів на рівні 1,0-1,5% та високий коефіцієнт доходності активів 6,0-10%;

II Проміжний період між кризами 2009-2013рр.: різке зниження прибутковості та виникнення значних сум збитків у банках з 2009р. та помірне покращення показників рентабельності до 2013р. (капіталу на рівні 3,0-0,8%, активів на рівні 0,4-0,1%);

III Кризовий період 2014-2017рр.: досягнення максимальних значень збитковості внаслідок кризових явищ у країні (рентабельність капіталу -145,2%, рентабельність активів -12,6%, коефіцієнт доходності активів -83,6%);

IV Посткризовий період з 2017р.: вихід на прибуткову діяльність, досягнення високої рентабельності капіталу 8,3% та доходності активів 16,4%, помірної рентабельності активів 0,7%.

Для визначення причин та характеру зміни економічної ефективності банків проведемо факторний аналіз економічної ефективності банківської системи за моделлю Дюпона (див.табл.3.).

Згідно отриманих даних можна зробити наступні висновки:

- до 2007р. склалася тенденція до збільшення рентабельності активів (ROA) та мультиплікатора капіталу (МК), що спричинило зростання рентабельності капіталу. А з 2007р. розпочалось зниження даних показників, більше того зниження мультиплікатора не спричинило істотного впливу порівняно із зниження ефективності активних операцій (ROA), саме цей негативний фактор і є причиною стрімкого падіння рентабельності власного капіталу. А вже у 2009-2010рр. спостерігається збільшення мультиплікатора капіталу та зменшення збитковості активних операцій, що стало позитивним фактором у мінімізації збитковості використання власного капіталу та отримання прибутку у 2012-2013рр.

Таблиця 3.

Факторний аналіз економічної ефективності банківської системи України

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	січ-тр. 2018
ROE	9,9	12,2	11,8	7,7	-32,1	-10,1	-5,3	3,0	0,8	-31,1	-54,8	-145,2	-18,8	8,3
ROA	1,2	1,5	1,4	1,0	-4,3	-1,4	-0,8	0,4	0,1	-4,1	-5,2	-12,6	-1,7	0,7
МК*	7,94	8,15	8,38	8,08	7,51	7,04	6,81	6,70	6,63	7,62	10,57	11,51	11,14	12,14
NPM**	7,9	10,0	9,7	6,0	-26,9	-9,5	-5,4	3,3	0,9	-25,2	-33,4	-83,6	-14,9	16,4
UI***	15,7	15,0	14,5	16,1	15,9	15,1	14,3	13,8	14,0	16,2	15,5	15,1	11,3	4,2
ROA	0,0127	0,0198	-0,007	-0,0378	-0,423	0,2133	0,0467	0,0832	-0,0221	-0,279	-0,0838	-0,7856	1,2578	0,2639
МК	0,0048	0,0026	0,0035	-0,0042	-0,005	0,0203	0,0033	0,0009	-0,0003	0,0012	-0,1208	-0,0485	0,0464	-0,017
ROA та МК	0,0175	0,0224	-0,004	-0,0421	-0,428	0,2336	0,0500	0,0840	-0,0224	-0,277	-0,2047	-0,8340	1,3041	0,2470
NPM	0,0028	0,0032	-0,0004	-0,0055	-0,053	0,0276	0,0062	0,0124	-0,0033	-0,037	-0,0133	-0,0778	0,1037	0,0354
UI	-0,0009	-0,0006	-0,0005	0,0015	-0,0001	0,0022	0,0007	0,0003	0,0001	0,0002	0,0018	0,0014	0,0314	0,0106
NPM та UI	0,0019	0,0026	-0,0009	-0,0039	-0,053	0,0298	0,0069	0,0127	-0,0032	-0,036	-0,0116	-0,0764	0,1351	0,0461

Джерело: складено та розраховано автором за даними [4]

Проте вже з 2013р. знову спостерігається істотне зниження ефективності активних операцій та мультиплікатора капіталу, що і призвело до негативного значення ефективності капіталу з 2014р. Однак завдяки активним регуляторним дім НБУ з 2017р. ефективність активів суттєво покращилась та вивела із збитковості ефективність капіталу у 2018р.

- суттєвий вплив рентабельності активів на динаміку рентабельності власного капіталу до 2007р. пояснюється позитивним впливом підвищення дохідності банківських операцій (NPM), тоді як динаміка чистої маржі прибутку була негативною (UI). А вже у 2007р. та 2012-2016рр. дохідність банківських операцій знизилась та спричинила зниження рентабельності активів. У 2017р. після суттєвого збільшення дохідності банківських операцій та чистої маржі прибутку значно збільшилась рентабельність активів.

Порівняємо показники рентабельності банківських систем України та країн ЄС, які вже пройшли шлях реструктуризації банківського сектору (див.рис.3.). Так, подібні Україні тенденції падіння показників рентабельності активів та капіталу спостерігаються у Греції, Словенії, Естонії кількома раками раніше. Проте, за даними І кварталу 2018р. Україні вдалося не лише вийти із збитковості банківської системи, а й досягнути вищих показників рентабельності ніж у розглянутих країнам, що говорить про високу рентабельність однак і високу ризиковість її банківського бізнесу.

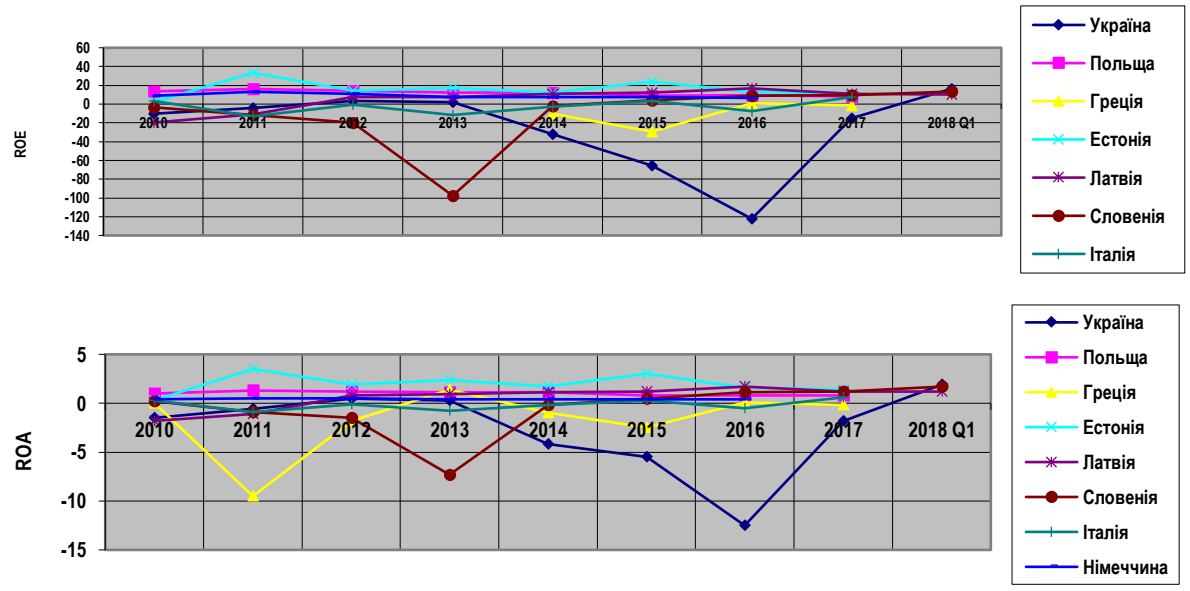

Рис. 3. Порівняння показників рентабельності банківських систем України та країн ЄС
Джерело: складено автором за даними [9]

Проаналізовані вище показники ROE та ROA дають оцінку прибутковості у короткостроковому періоді та не можуть оцінити стабільність фінансових потоків у майбутньому. Тому проаналізуємо ефективність менеджменту щодо мінімізації операційних витрат за допомогою показника дієздатності (витратності) CIR (див.табл.2.). Так, чим нижчим є показник витратності (чим меншими є операційні витрати), тим кращими є фінансові результати і навпаки. Так, до 2008р. операційні витрати зменшувались, що збільшило чисту маржу прибутку, а з 2008р. витрати

суттєво збільшились та призвели до збитковості банківської системи, зменшивши маржу прибутку. При цьому рівень чистої операційної маржі суттєво не змінився та коливався від 4,6 до 0,7%.

3) Показники фінансової стійкості та ліквідності банківської системи (показують спроможність стабільно функціонувати та бороти фінансові труднощі):

Таблиця 4.

Індикатори фінансової стійкості банківської системи України за методологією МВФ

Код	Індикатор	Роки					
		2013	2014	2015	2016	2017	2018 Q1
Основні індикатори депозитних корпорацій							
Достатність капіталу							
I1	Співвідношення регулят. капіталу до зважених за ризиком активів	18,26	15,60	12,31	12,69	16,10	16,49
I2	Співвідношення регулят. капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів	13,89	11,21	8,30	8,96	12,12	12,01
Якість активів							
I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	30,65	61,07	129,02	89,37	70,18	67,07
I4	Співвідношення недіючих кредитів до сук. валових кредитів	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54	56,45
Доходи та рентабельність							
I6	Норма прибутку на активи (ROA)	0,26	-4,24	-5,54	-12,47	-1,76	1,92
I7	Норма прибутку на капітал (ROE)	1,72	-31,95	-65,51	-122,2	-15,34	16,25
I8	Співвідношення процентної маржі до ВД	58,56	48,46	39,00	45,94	50,20	58,86
I9	Співвідношення непроцентних витрат до ВД	65,95	59,85	54,40	60,91	76,14	60,87
Ліквідність							
I10	Співвідношення ліквідних активів до сук.активів	20,63	26,40	33,00	48,53	53,94	52,42
I11	Співвідношення ліквідних активів до КорЗоб	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37	92,87
Чутливість до ринкового ризику							
I12	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	6,94	31,69	136,03	118,88	89,61	116,14

Джерело: складено автором за даними [9; 10]

Згідно даних табл.4., спостерігається загальна негативна тенденція до спаду майже усіх індикаторів фінансової стійкості банківської системи України з 2015р. та покращення даних показників уже з 2017р.:

- з 2015р. збільшився показник достатності капіталу (співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів) завдяки вливанням додаткових коштів власниками банків з метою запобігання банкрутства;
- з 2014р. погіршення показників якості активів, збільшення частки недіючих кредитів;
- з 2014р. показники рентабельності активів та капіталу мають від'ємне значення, проте у 2017р. спостерігається позитивна тенденція до зменшення збитків банків та позитивне значення у 2018р.;

- позитивна тенденція спостерігається показників ліквідності (миттєвої, поточної та короткострокової) та знаходиться у межах достатнього рівня.

Таким чином, системі України вдається підтримувати ліквідність на належному рівні за рахунок ліквідних але неприбуткових резервів. Через системну економічну кризу суттєво знизився обсяг прибуткових кредитних та інвестиційних операцій банків. А тому державі потрібно використовувати додаткові механізми стабілізації економіки в цілому та відновлення її росту.

Порівняємо показники фінансової стійкості банківських систем України та країн ЄС (див.рис.4.).

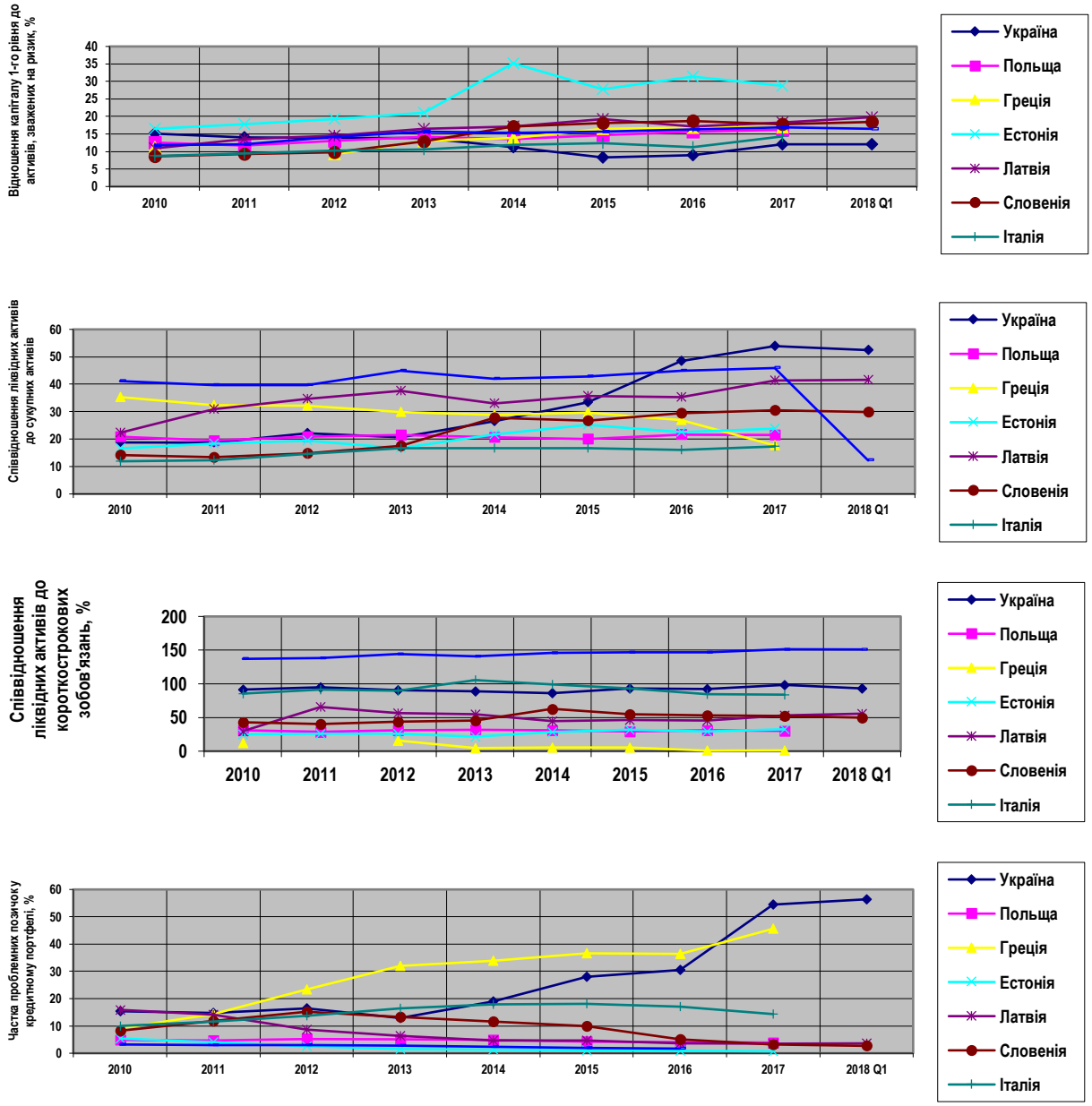

Рис. 4. Порівняння показників фінансової стійкості банківського сектору України та країн ЄС

Джерело: складено автором за даними [9]

Так, в Україні найнижчий рівень капіталу 1-го рівня до зважених на ризик активів, у той час як у країн ЄС цей рівень на 5-8% вище. Також в Україні найбільша частка проблемних кредитів у кредитному портфелі 56,0%, що навіть перебільшило максимальне значення Греції під час кризи 45,6%. Однак в Україні суттєво зросла частка ліквідних активів та є найвищою серед порівнюваних країн, навіть вищою ніж у Німеччині. Також на високому рівні в Україні знаходиться співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

Виходячи із розглянутих вище факторів можна виокремити наступні загрози та можливості банківської системи України:

1) Загрози: - внаслідок приватизації Приватбанку активи державних банків складають 52% від активів всієї системи, держава є повним монополістом на ринку банківської ІТ інфраструктури, що може уповільнити фінансові інновації на ринку; - високий рівень витрат банків та вартість кредитів, що стримує розвиток банківської системи та економіки в цілому; - зниження обсягу прибуткових кредитних та інвестиційних операцій, а також підвищення ризиковості; - порівняно із країнами ЄС в Україні найнижчий рівень достатності капіталу та найбільша частка проблемних кредитів, що значно стримує відновлення кредитування та розвиток економіки;

2) Можливості:

- сприятливі макроекономічні тенденції забезпечили стабільну роботу банків та стійке внутрішнє фондування; - стрімке зростання роздрібного кредитування у сегменті кредитів на поточні потреби та карткові кредити; - стабілізація банківського сектору внаслідок приватизації Приватбанку; - прискорення темпів концентрації банківського ринку внаслідок трансформації та очищення банківської системи від неконкурентоспроможних банків, що не завадило ринку залишатись конкурентним (HHI<1500), така консолідація стала альтернативою банкрутствам та є загальною європейською тенденцією для збільшення фінансового потенціалу та зниження індивідуальних ризиків банків; - покращення фінансового результату сектору внаслідок підвищення операційного прибутку та суттєвого відрахування до резервів; - стрімке зростання чистих процентних доходів банків через суттєве зниження вартості фондування; - висока дохідність активів та рентабельність капіталу порівняно із країнами ЄС; - зниження процентної маржі та підвищення коефіцієнта дохідності банківської системи внаслідок очищення банківської системи від неплатоспроможних банків; - позитивна тенденція до покращення показників фінансової стійкості банківської системи: збільшився показник достатності капіталу та знаходження показників ліквідності у межах достатнього рівня; - суттєве зростання ліквідних активів та співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, показники є високими порівняно із країнами ЄС;

Таким чином, аналіз індикаторів, які характеризують внутрішній стан банківської системи, показав, що внаслідок активних дій НБУ її ліквідність підтримується на належному рівні, забезпечивши тим самим фінансову стійкість у країні. Проте виходячи із зовнішніх і внутрішніх умов та ризиків, державі потрібно використовувати додаткові механізми стабілізації економіки в цілому та відновлення її росту на рівні НБУ, органів влади та банків.

Висновки. Роль ефективної та стабільної діяльності фінансової системи на тлі глобальних кризових явищ підсилюється та є необхідною умовою економічного зростання країни та участі у інтеграційних процесах. Фінансова система України є банкоорієнтовною, адже саме банківські фінансові інститути створюють умови фінансового та економічного розвитку країни. Незважаючи на низку негативних факторів, спричинених кризовими явищами у країні, її банківська система має сприятливі макроекономічні умови та має достатньо ліквідності для фінансової стійкості та стабільного економічного зростання.

Консолідація банківського ринку України останніми роками внаслідок підвищення вимог до капіталізації не призвела до обмеження конкуренції на ньому, а стала альтернативою банкрутствам та є загальною європейською тенденцією для збільшення фінансового потенціалу та зниження індивідуальних ризиків банків.

Тенденції падіння показників рентабельності активів та капіталу банківської системи України спостерігаються і у країнах ЄС, які вже пройшли шлях реструктуризації банківського сектору кількома роками раніше.

Аналіз індикаторів фінансової стійкості показав, що внаслідок активних дій НБУ її ліквідність підтримується на належному рівні, забезпечивши тим самим фінансову стійкість у країні. Проте виходячи із зовнішніх і внутрішніх умов та ризиків, державі потрібно використовувати додаткові механізми стабілізації економіки в цілому та відновлення її росту на рівні НБУ, органів влади і банків.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати дослідження є початковою ланкою виявлення факторів конкурентоспроможності банківської системи України у порівнянні із країнами ЄС. Проте дані фактори потребують подальшого аналізу за допомогою економетричної моделі залежності конкурентоспроможності банківської системи країн ЄС від даних факторів та їхнього впливу на фінансову відкритість їхніх економік з метою використання даного досвіду для банківського сектору України та побудови прогнозу.

Література.

1. Financial integration in Europe [Electronic source] // European Central Bank. — 2008. — Access regime: http://www.ecb.int/pub/pdf/other/financialintegrationineurope200804en.pdf;
2. The Global Financial Development Reports 2013-2018 [Electronic source] // World Bank. — Access regime: http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/report;
3. The Financial Development Report 2008 [Electronic source] // World Economic forum. — 2008. — Access regime: http://www.weforum.org/pdf/FinancialDevelopmentReport/2008.pdf;
4. Показники банківської системи України 2002-2018рр. // Національний Банк України. [сайт]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208;
5. Report on financial structure [Electronic source] // European Central Bank. — 2017. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201710.en.pdf;
6. EU banking structures [Electronic source] // European Central Bank. — 2010. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eubankingstructures201009en.pdf;
7. EU banking structures [Electronic source] // European Central Bank. — 2005. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eubankingstructure102005en.pdf;
8. Report on financial structure [Electronic source] // European Central Bank. — 2017. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201710.en.pdf;
9. Financial Soundness Indicatoers [Electronic source] // IMF. — Access regime: http://data.imf.org/regular.aspx?key=61404590;

10. Статистика індикаторів фінансової стійкості [Електронний ресурс] // Національний Банк України. — 2018 [сайт]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575.

References.

1. Financial integration in Europe [Electronic source] // European Central Bank. — 2008. — Access regime: http://www.ecb.int/pub/pdf/other/financialintegrationineurope200804en.pdf;
2. The Global Financial Development Reports 2013-2018 [Electronic source] // World Bank. — Access regime: http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/report;
3. The Financial Development Report 2008 [Electronic source] // World Economic forum. —2008. — Access regime: http://www.weforum.org/pdf/FinancialDevelopmentReport/2008.pdf;
4. Pokaznyky bankivs'koyi systemy Ukrayiny 2002-2018pp. // Natsional'nyy bank Ukrayiny. — https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208;
5. Report on financial structure [Electronic source] // European Central Bank. — 2017. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201710.en.pdf;
6. EU banking structures [Electronic source] // European Central Bank. — 2010. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eubankingstructures201009en.pdf;
7. EU banking structures [Electronic source] // European Central Bank. — 2005. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eubankingstructure102005en.pdf;
8. Report on financial structure [Electronic source] // European Central Bank. — 2017. — Access regime: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201710.en.pdf;
9. Financial Soundness Indicatoers [Electronic source] // IMF. — Access regime: http://data.imf.org/regular.aspx?key=61404590;
10. Statystyka indykatoriv finansovoyi stiykosti // Natsional'nyy bank Ukrayiny. — 2018 — https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575.

Алёшина И.В., аспирант
КНУ имени Тараса Шевченко

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Исследованы особенности проявления конкурентоспособности банковских финансовых институтов Украины по показателям концентрации, экономической эффективности и финансовой устойчивости банковской системы. Конкурентоспособная банковская система Украины является необходимым условием ее интеграции в европейское пространство с целью получения положительных эффектов и минимизации рисков от данного процесса.

Проведен сравнительный анализ индикаторов конкурентоспособности банковской системы Украины и стран ЕС с целью выявления основных угроз и возможностей, влияющих на эффективность ее финансовой системы и экономический рост в условиях европейской интеграции.

Ключевые слова: *банковская система, финансовое развитие, концентрация банковской системы, эффективность банковской системы, финансовая устойчивость.*

I.V. Aloshyna, postgrad. stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

COMPETITIVENESS OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE UNDER EUROPEAN INTEGRATION

Based on the new crisis conditions in Ukraine, the role of the national financial market is intensifying, because its effective activity is one of the basic conditions for integration into the European space in order to obtain positive effects and minimize the risks from this process. Therefore, one of the key tasks of the government should be to ensure the stability and effectiveness of the functioning of the financial system

of Ukraine, which can create the necessary conditions for economic growth and be competitive on the international arena in the long run term.

Problems of financial markets and institutes effective work and their influence on economic development are analyzed by foreign scientists R. Levin, T. Beck, G. Habbard, as well as domestic scientists V. Bazylevych, A. Halchynskiy, Z. Lutsyshyn, A. Rumyantsev, A. Philipenko, I. Lyutyi; regulation and supervision of the financial sector of the economy - S. Naumenkova, V. Mishchenko, A. N. Nezmanova, M. Savluk. Various aspects of banking and banking regulation are dedicated to the publication of the World Bank, the European Central Bank, the International Monetary Fund, the Basel Committee on Banking Supervision.

Under difficult internal conditions, it is necessary to study the peculiarities of the competitiveness of the Ukrainian banking system and their impact on its economic development in the context of European integration in order to identify threats and opportunities.

The purpose of the study is to identify the factors of functioning of the banking system of Ukraine, which can lead to financial development as a factor in ensuring the country's economic growth in the conditions of European integration in the long run term.

One of the factors enhancing international competitiveness of the country is the improvement of the financial market (financial development), which ensures productive allocation of resources in the country at the stage of its development on the basis of efficiency. The WEF defines financial development as factors, policies and institutions that create conditions for effective financial intermediation and markets that deepen and expand access to capital and financial services, this combination provides an organic dimension to the level of financial market development. Therefore, the peculiarities of the competitiveness of the banking system of Ukraine could be analyzed by means of the following indicators:

1) Indicators of concentration of the banking system of Ukraine (show the dependence of competitiveness on the level of market concentration);

2) Effective performance indicators of the banking system (show the results of effective activity - the manifestation of competitiveness):

3) Indicators of financial stability and liquidity of the banking system (show the ability to function stably and deal with financial difficulties).

The financial system of Ukraine is bank-oriented because exactly banking financial institutions create the conditions for financial and economic development of the country. Despite a number of negative factors caused by crises in the country, its banking system has favourable macroeconomic conditions and sufficient liquidity for financial sustainability and stable economic growth.

Consolidation of the Ukrainian banking market for the recent years as a result of increased capitalization requirements did not lead to a restriction of competition on it, but became an alternative to bankruptcies and is a general European tendency to increase financial potential and reduce individual risks of banks.

Trends in the return on assets and the return on capital falls of the banking system of Ukraine are also observed in EU countries that have already gone through the restructuring of the banking sector a few years earlier.

The analysis of financial stability indicators showed that due to the NBU's active actions, its liquidity is maintained at the appropriate level, thus ensuring financial stability in the country. However, based on external and internal conditions and risks, the state needs to use additional mechanisms for stabilizing the economy as a whole and restoring its growth at the level of the NBU, authorities and banks.

The presented research results are the starting point for identifying the competitiveness factors of the Ukrainian banking system in comparison with the EU countries. However, these factors need further analysis with the help of an econometric model of the dependence of the competitiveness of the banking system of the EU countries on these factors and their impact on the financial openness of their economies in order to use this experience for the banking sector of Ukraine and build a forecast.

Key words: *banking system, financial development, concentration of the banking system, efficiency of the banking system, financial stability.*